

نقد و ارزیابی کتاب‌های درسی پرکاربرد دانشگاهی رشته علوم ارتباطات بر اساس استانداردهای کتاب درسی دانشگاهی

زهرا قراگوزلوفرهاد^۱

دانش آموخته رشته علوم ارتباطات، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران غرب، ایران

ندا سلیمانی

عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی، ایران

محمد آرمند^۲

عضو هیات علمی پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی سمت، ایران

هدف پژوهش حاضر نقد و ارزیابی کتابهای درسی پرکاربرد دانشگاهی رشته ارتباطات براساس معیارهای مطلوب کتابهای درسی این رشته ازجمله معیارهای شکلی (ظاهری و ساختاری) و معیارهای محتوایی (نگارشی و محتوایی) است. معیارهایی که براساس نظر استادان و متخصصان علوم ارتباطات تهیه و تدوین گردید. پژوهش از نوع نتایج کاربردی و از نظر شیوه اجرا کیفی، کمی و توصیفی و جمع‌آوری اطلاعات در آن به شیوه کتابخانه‌ای بوده و در آن از ابزار پرسشنامه و تحلیل محتوا استفاده شد. جامعه آماری، منابع درسی پرکاربرد معرفی شده از سوی استادان و متخصصان علوم ارتباطات برای سرفصلهای دوره کارشناسی و کارشناسی ارشد این رشته بود که به صورت پرسشنامه حاوی سه سؤال باز انجام گردید. براساس نتایج حاصل ۳ منبع پرکاربرد تألیفی مشخص گردید. جامعه آماری استادان و متخصصان علوم ارتباطات نیز به صورت هدفمند و کسانی که در دسترس بودند از میان اعضاء هیات علمی دانشگاههای تهران، علامه طباطبایی، سوره، صداوسیما، دانشگاه آزاد اسلامی واحدهای تهران مرکز، علوم تحقیقات، تهران غرب و تهران شرق انتخاب شدند. نتایج حاصل از پژوهش نشان می‌دهد از لحاظ معیارهای شکلی هیچ کدام از سه کتاب «ارتباطات انسانی ۱ و ۲»، «مبانی ارتباطات جمعی» و «جامعه‌شناسی ارتباطات اصول و مبانی» نتوانستند ۷۰ درصد از امتیاز معیارهای شکلی را کسب کنند. با این حال کتاب «جامعه‌شناسی ارتباطات اصول و مبانی» با امتیاز ۷۷ از ۹۴٫۵ در مجموع از دو کتاب دیگر شرایط مطلوب‌تری دارد. از لحاظ معیارهای محتوایی هیچ کدام از سه کتاب مذکور نتوانستند ۷۰ درصد از امتیاز این بعد از معیارهای محتوایی را کسب کنند. با این حال کتاب «جامعه‌شناسی ارتباطات اصول و مبانی» با امتیاز ۷۴ از ۸۰٫۵ در مجموع از دو کتاب دیگر شرایط مطلوب‌تری دارد. در جمع‌بندی نهایی کتاب جامعه‌شناسی ارتباطات اصول و مبانی در مجموع با امتیاز ۱۵۱ در مقایسه با ۷۰ درصد امتیاز کل معیارهای شکلی و محتوایی یعنی امتیاز ۱۷۵ از دو کتاب دیگر در شرایط مطلوب‌تری قرار دارد.

واژه‌های کلیدی: علوم ارتباطات، کتاب درسی، معیارهای مطلوب کتاب درسی، منابع پرکاربرد، معیارهای محتوایی، معیارهای شکلی.

^۱ farhad98m@yahoo.com

^۲ mohammadarmand@yahoo.com

مقدمه

کتاب‌های درسی در قالب یکی از مهم‌ترین منابع آموزش و یادگیری در مدارس و دانشگاه‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرند. (محمود و دیگران، ۲۰۰۹). به عبارت دیگر معلمان از کتاب درسی به عنوان منبع اصلی محتوا، برنامه درسی و ابزار اصلی تدریس در تعیین و جهت‌دهی فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان استفاده می‌کنند (سیکوروا^۱، ۲۰۱۱). اهمیت این کتاب‌ها تنها به انتقال اطلاعات مربوط به یک موضوع محدود نیست، بلکه درک محتوایی از آن موضوع بسیار مهم‌تر است. در صورت نبود هرگونه اطلاعات از منابع در دسترس دیگر، کتاب درسی مهم‌ترین و اغلب تنها منبع محتوا و اطلاعات آموزشی برای استادان است. وجود این کتاب‌ها برای آموزش مفاهیم و محتوا و القای مهارت‌های مورد نیاز برنامه درسی ضروری است (یونسکو^۲، ۲۰۰۸). کتابهای درسی علاوه بر انتقال درک و دانش اطلاعات بر قواعد کلی سیاسی و اجتماعی جامعه تأثیر می‌گذارد. به گونه‌ای که این کتاب‌ها با القای درکی سراسری از تاریخ و قوانین جامعه، قواعد هم‌زیستی با مردم را نیز می‌آموزد (پینگل^۳، ۲۰۱۰). متن کتاب درسی ابزاری است که محتوای برنامه درسی در آن سازماندهی می‌شود و از طریق آن ارائه می‌شود. ابزاری که دربردارنده موضوعات، مباحث، عقاید، رفتارها، مفاهیم و حقایق است (یونسکو، ۲۰۱۳).

به عقیده همایون پور (۱۳۸۸) لازمه قرار گرفتن نتایج پژوهش‌ها در چرخه دانش و بهره‌برداری از آنها، ارزیابی محتوایی و ساختاری و بیان نقاط قوت و ضعف آثار است. نارسایی و کاستی در کتاب‌های درسی نظام آموزش را با مشکلات جدی روبرو خواهد ساخت و می‌توان با ارزشیابی زمینه را برای بهبود کیفیت کتابهای درسی فراهم کرد. اگر مؤلف یا سازمان تهیه‌کننده کتاب‌های درسی دانشگاهی، از ارزشیابی کتب غفلت نماید، ممکن است زحمات و سرمایه فراوانی هدر برود و کتاب درسی تهیه شده کاربردی نداشته باشد و وقت استاد و دانشجو تلف شود (یارمحمدیان و دیگران، ۱۳۸۹).

کتاب درسی خوب نشان می‌دهد که دست‌کم باید محتوا و سازمان‌بندی مناسبی در آن وجود داشته باشد که در قالب لحن و گفتار و سبک دلنشینی متجلی شود. چه عاملی موجب می‌شود که کتاب درسی مناسب و با توفیق قرین باشد؟ جواب نحوه تدوین و تألیف کتاب است (لپیونیکا^۴، ۱۳۸۵). چاپ و توسعه کتاب درسی یک فرایند مداوم و پیوسته است که به تحقیق و توسعه مستمر و دقیق نیاز دارد (Mahmood, 2010).

1. Sikorava.
2. UNESCO.
3. Pingel.
4. Lepionka.

همان طور که یک تولیدکننده برای عرضه محصولات جدید خود نیاز به آزمایشگاههای تحقیقاتی

دارد تا

محصولات جدید و با کیفیت ارائه کند درخصوص کتابهای درسی نیز این امر صدق می‌کند و در کنار تحقیقات علمی نیاز به یک سامانه ارزیابی برای بررسی دلایل پایین بودن کارایی کتابهای درسی امری لازم و ضروری است (یان میک^۱، ۲۰۰۰). براساس نظر محمود و دیگران (۲۰۰۹) برای اثرگذاری بیش‌تر فرایند ارزیابی نیازمند شناسایی شاخص‌های کتاب درسی مطلوب هستیم. حسینی و مطور (۱۳۹۱) از کتاب درسی به عنوان محور اصلی فعالیت‌های یاددهی-یادگیری و فرایند آموزشی یاد کرده که باید به نحو مناسب تهیه و تدوین شود. این امر کمک زیادی به یادگیری دانش‌آموزان و دانشجویان می‌کند و سبب تحقق اهداف نظام آموزشی می‌شود در غیر این صورت فرایند آموزشی و یادگیری مختل خواهد شد.

با توجه به اهمیت نقد و ارزشیابی و ارتباط دوسویه آن با شناسایی و تدوین معیارهای مطلوب کتاب درسی در پژوهش حاضر درصدد آن هستیم ضمن شناسایی منابع پرکاربرد علوم ارتباطات برای سرفصلهای دوره کارشناسی و کارشناسی ارشد این رشته با کمک و نظرسنجی از استادان و متخصصان علوم ارتباطات به سؤالی زیر پاسخ دهیم:

- (۱) منابع درسی پرکاربرد تألیفی رشته علوم ارتباطات از نظر ویژگیهای شکلی چه وضعیتی دارند؟
- (۲) منابع درسی پرکاربرد تألیفی رشته علوم ارتباطات از نظر ویژگیهای محتوایی چه وضعیتی دارند؟

پیشینه پژوهش

کتاب درسی یکی از مهم‌ترین منابع دانش است و دربردارنده مهم‌ترین مهارت‌هایی است که دانش‌آموزان و دانشجویان باید براساس برنامه درسی مصوب کسب کنند. (لاکتا^۲ و دراکولیک^۳، ۲۰۱۵). کتاب درسی کتابچه راهنمای آموزش و یا کتابی استاندارد در شاخه‌های خاصی از علم است (Schramm-Pate, 2010) یا به عنوان اثری استاندارد برای مطالعه موضوعی خاص است (Oxford dictionaries, 2017). در دایره‌المعارف تعلیم و تربیت^۴ (۲۰۰۸) به نقل از نوریان (۱۳۹۳) کتاب درسی اینگونه تعریف شده است: یک تعریف متداول آن است که کتاب درسی اثر

1. Mikk, Jaan.
2. Laketa.
3. Drakulic.
4. Encyclopedia of Education.

چاپ‌شده‌ای است که برای یک دوره و یا سال تحصیلی مهیا شده و دربردارنده حقایق و ایده‌ها درباره یک موضوع خاص است.» یونسکو (۲۰۰۵) کتاب درسی را ابزار اصلی یادگیری تلقی کرده که برای دستیابی به مجموعه خاصی از نتایج آموزشی طراحی و از متن تصویر و یا متن همراه با تصویر تشکیل شده است و به طور سنتی مجموعه چاپی و مجلدی است که آسان‌سازی توالی فعالیت‌های یادگیری را هدایت و راهنمایی می‌کند.

آرمند و ملکی (۱۳۹۱) در تعریف کتاب درسی دانشگاهی می‌گویند: کتاب درسی دانشگاهی کتابی است که طبق برنامه و اهدافی معین و با حجمی مشخص تدوین شده است و در دوره‌های آموزشی در درس‌های مختلف در آموزش عالی مورد استفاده استادان و دانشجویان قرار می‌گیرد و تفاوت آن با کتاب غیر درسی در این است که کتاب درسی دانشگاهی مخاطب خاص دارد و در تدوین و آموزش موضوعات درسی به کار می‌رود و دارای حجم معینی است و عمدتاً برخلاف کتب مرجع از ابتدا تا انتها مطالعه می‌شوند و در پایان دوره آموزشی از مطالب آنها ارزشیابی به عمل می‌آید.

اهمیت و نقش کتاب درسی در نظام آموزشی، ضرورت ارزشیابی این رسانه مهم را مورد توجه متخصصان قرار داده است به گونه‌ای که روش‌های مختلفی برای ارزشیابی کتاب‌های درسی مطرح گردیده است (نوریان، ۱۳۹۳). به اعتقاد امرانی^۱ (۲۰۱۱) ناشران برای جلب رضایت طیف گسترده‌ای از مخاطبان خود همیشه نیازمند ارزیابی کتاب‌هایشان هستند. ارزشیابی کتاب درسی یکی از مهمترین فرایندهایی است که می‌تواند برای ناشران، استادان، به ویژه دانشجویان مفید باشد (کرمی‌فر و دیگران، ۲۰۱۴). بسیاری از صاحب‌نظران ارزشیابی را آخرین مرحله فرایند تدوین کتاب‌های درسی ذکر می‌کنند و اعتقاد دارند تکامل کتاب‌های درسی در گرو ارزشیابی نظام‌دار است (یارمحمدیان، ۱۳۷۹).

ارزیابان کتاب‌های درسی و متخصصان این حوزه روش‌های مختلفی را برای ارزشیابی کتاب‌های درسی پیشنهاد کرده‌اند. از جمله مهم‌ترین این روش‌ها می‌توان به استفاده از معیار اندازه‌گیری استاندارد با عنوان چک‌لیست اشاره کرد. مزیت استفاده از این ابزار این است که می‌توان تا حدودی اطمینان حاصل کرد که همه‌ی قضاوت‌ها براساس یک موضوع واحد و به صورت عینی انجام می‌شود. استفاده از چک‌لیست مناسب برای ارزشیابی کتاب فرایند ارزشیابی و انتخاب را اثربخش و قابل اعتماد می‌سازد (میکلی^۲، به نقل از جمالی‌زواره ۱۳۸۷).

---

1. Amrani.
2. Miekley.

بررسی و مطالعه پیشینه ارزیابی کتاب درسی نشان می‌دهد معیارهای استاندارد (چکلیست) زیادی برای ارزیابی و انتخاب کتاب درسی پیشنهاد شده است. در کشورهای دیگر چکلیست‌های متعددی وجود دارد از جمله چکلیست تاملینسون^۱ و میکالی^۱ که اغلب برای سنجش کتاب‌های درسی زبان است. طراحان چکلیست‌ها معتقدند استفاده از این چکلیست‌ها لزوماً به این معنا نیست که آنها به طور کامل در ارزیابی اعمال شود، بلکه می‌توان فقط بخش‌هایی از آنها را که به ارزیابی قسمت‌های مورد نظر مربوط می‌شود انتخاب کرد (رشیدی، ۱۳۸۵). نتیجه پژوهش نوریان (۱۳۹۳) نشان‌دهنده این امر است که توجه به تعدد روش‌های ارزشیابی کتاب‌های درسی و محدودیت‌ها و مزایای هر کدام بیانگر این مهم است که ارزشیابان کتاب‌های درسی باید با توجه به اهداف، سؤالات ارزشیابی و شرایط اجرای آن اقدام به انتخاب بهترین روش ارزشیابی کنند.

مؤسسه ملی توسعه آموزشی (NIED)^۲ کشور نامیبیا وابسته به وزارت آموزش^۳ این کشور در سال ۲۰۰۵ چهار جنبه برای ارزشیابی کتاب‌های درسی شناسایی و ارائه کرده است. ۱. ویژگی‌های ظاهری (پایایی متن، فونت و سایز، طرح و ساختار، قیمت)، ۲. محتوا (ارتباط متن با مهارت‌های مورد نیاز، ارتباط متن با دانش و فرهنگ روز، محتوای روشن و دقیق، فارغ بودن محتوای تعصبات غیرقابل پذیرش در علم، منعکس‌کننده آراء و عقاید گروه‌های مختلف جامعه در حد مناسب، دوری از کلیشه‌های جنسیتی، تشویق نگرش مثبت به محیط زیست و آلودگی هوا)، ۳. آموزشی (قابل فهم بودن محتوا برای مخاطب، بکارگیری مناسب از ابزار کمک‌آموزشی برای دانشجو و معلم مانند تمرین، سؤالات پایانی و ... شیوه چینش محتوا متناسب با مخاطبان مختلف، تهیه محتوا با نگاه توسعه مهارت‌ها و آنالیز و حل مسائل، سهولت کاربرد و آموزش محتوا و ...). ۴. سطوح زبانی (تناسب سطح خوانایی با سطح درک و فهم مخاطبان، تعریف مفاهیم جدید در واژه‌نامه و یا در متن زمانی که برای اولین بار مورد استفاده قرار می‌گیرند).

محمود و دیگران (۲۰۰۹) به هشت شاخص کلی برای تعیین کتاب درسی باکیفیت اشاره کرده است: (۱) همخوانی با سیاست‌های برنامه درسی؛ (۲) قابلیت اطمینان و اعتبار متن؛ (۳) واژگان، تصاویر و طراحی مناسب؛ (۴) انسجام و هماهنگی متن در کل کتاب و در تقسیم‌بندی موضوعی؛ (۵) تشویق (متن) به آموزش خلاقانه و منتقدانه؛ (۶) دارا بودن قابلیت سنجش و ارزیابی؛ (۷) راهنمای کتاب و سایر مواد کمک آموزشی؛ (۸) تشویق به یادگیری با استفاده از معرفی منابع بیشتر.

1. Tomlinson.
2. National Institute for Educational Development (NIED).
3. Ministry of Education.

لاکتا و دراکولیک (۲۰۱۵) معتقدند کتابهای درسی باید مختصر، قابل فهم و به زبانی شیوا نگاشته شوند؛ با استفاده از روش‌شناسی سیستماتیک تنظیم شود؛ فصل‌ها و بخش‌های آن دارای ساختار و نظم منطقی باشند؛ از متن - تصویر و نقشه استفاده شود. به گونه‌ای که هماهنگی و انسجام درونی میان متن و تصاویر باشد. باید در نظر داشت «کتاب درسی ایده‌آل وجود ندارد بنابراین باید به طور مداوم به صورت نظری و کاربردی برای تهیه کتابهای درسی بهتر بکوشیم. دستیابی به این امر در گروه تشکیل کارگروه حرفه‌ای و خلاق با تخصصهای مختلف است.»

جمالی‌زواره (۱۳۸۷) در پژوهشی با عنوان بررسی معیارهای تألیف و تدوین کتابهای درسی مطلوب رشته‌های دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی کوشیده تا چارچوبی جامع از معیارهای تدوین و تألیف کتابهای درسی دانشگاهی در رشته‌های علوم تربیتی، روانشناسی و مشاوره ارائه کند و ویژگیهایی که در مطلوب بودن یک کتاب درسی تأثیرگذار است را در ۵ حیطه نگارشی، ساختاری، ظاهری، محتوایی و روانشناختی از دیدگاه مؤلفان برتر، صاحب‌نظران برنامه درسی و دانشجویان مورد توجه قرار دهد. برخی از نتایج حاصل از سؤالات چندگزینه‌ای از نظرسنجی دانشجویان به شرح زیر است:

- فاصله مناسب بین سطرها در کتاب درسی ۱ سانتی‌متر باشد.
- اندازه مناسب حروف برای متن کتاب درسی بین ۱۲-۱۳ سانتی‌متر باشد
- اندازه مناسب حروف برای عنوانهای اصلی ۱۶-۱۸ سانتی‌متر باشد.
- بهترین شیوه تفکیک پاورقی از سایر عناصر متن استفاده از خط جداکننده است.
- بهترین مکان برای معادل‌نویسی لغات بیگانه در پاورقی کتاب است.
- بهترین شکل ارجاع‌دهی در پاورقی است.
- کتابهای درسی باید به زبان علمی (معیار) نوشته شوند.
- بهترین مکان برای درج تعریف اصطلاحات فنی و تخصصی پایان فصل است.
- در تدوین مطالب، دانش تخصصی و نیازهای دانشجویان اولویت دارد.
- نتایج یادگیری هر فصل به صورت اهداف رفتاری باشد.
- مناسب‌ترین محل درج سؤلهای چالش‌برانگیز داخل متن و اول فصل است.
- سطح خوانایی (سهولت و دشواری مطالب) در کتابهای درسی متناسب با سطح مخاطب باشد.

• بهترین روش برای مشخص کردن نکات مهم و اصلی استفاده از حروف پررنگ و کادر پررنگ است. (جمالی‌زواره، ۱۳۸۷؛ به نقل از یارمحمدیان و دیگران، ۱۳۸۹).

حسینی و مطّور (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان نقدی بر کتابهای درسی دانشگاهی رشته علوم تربیتی در ایران ۸۰ کتاب پرکاربرد این رشته را با استفاده از چک‌لیست‌های نقد کتاب درسی دانشگاهی شورای بررسی متون و کتب علوم انسانی مورد نقد و بررسی قرار داده است. براساس نتایج پژوهش نقاط قوت کتابهای درسی در بخش شکلی و محتوایی مواردی چون سلیس و قابل فهم بودن نگارش اثر، رعایت قواعد ویرایشی و نگارشی و معادل‌سازی مناسب و استفاده از اصطلاحات تخصصی است. از مهم‌ترین نقاط ضعف آنها در همین بخش‌ها نیز می‌توان به داشتن غلط‌های چاپی، نامناسب بودن طرح جلد، صحافی و کیفیت چاپ، و استفاده نکردن از ابزارهای علمی، و تطابق نداشتن با سرفصل‌های شورای عالی برنامه‌ریزی اشاره کرد. براساس یافته‌های این تحقیق کتاب‌های موجود رشته علوم تربیتی غالباً کتاب‌هایی دانشگاهی هستند تا کتاب‌های درسی دانشگاهی. بنابراین کاربرد آنها به عنوان کتاب درسی به تغییراتی ساختاری در محتوا نیاز دارد.

در بخشی از پژوهشی با عنوان نقد و ارزیابی کتاب‌های درسی دانشگاهی رشته علوم ارتباطات در ایران بر اساس معیارهای مطلوب کتاب درسی دانشگاهی به بررسی معیارهای مطلوب کتاب‌های درسی رشته ارتباطات از نگاه استادان و متخصصان این حوزه پرداخته شده است. در بررسی کتاب‌های درسی براساس مدل مفهومی ارائه شده در (شکل ۱) در معیار شکلی (بعد ظاهری و بعد ساختاری) و معیار محتوایی (بعد نگارشی و بعد محتوایی) عمل شده است (قراگوزلوف‌فرهاد، سلیمانی و آرمند، ۱۳۹۶). با توجه به اینکه معیار استاندارد می‌تواند همه ابعاد یک کتاب درسی را ارزیابی کند وجود ندارد، بنابراین در این پژوهش از استانداردهای مطلوب کتاب درسی استخراج شده در پژوهش قراگوزلوف‌فرهاد (۱۳۹۶) استفاده شده است. استانداردهای مطلوب کتاب درسی در قالب چهار چک لیست با عنوان معیارهای شکلی (بعد ظاهری چهارده معیار، بعد ساختاری سیزده معیار) و معیارهای محتوایی (بعد نگارشی یازده سؤال و بعد محتوایی دوازده سؤال) برای ارزیابی کتابهای درسی مورد استفاده قرار گرفته‌اند.

شکل ۱: مدل مفهومی معیارهای مطلوب کتاب درسی دانشگاهی

روش پژوهش

نوع پژوهش با توجه به هدف آن که بررسی میزان انطباق منابع پرکاربرد رشته علوم ارتباطات با معیارهای مطلوب کتاب‌های درسی دانشگاهی است از نوع کاربردی است. پژوهش‌های کاربردی این امکان را فراهم می‌کند تا بتوان مسائل مورد مطالعه را به صورت واقعی و عملی مورد بررسی قرار داد. همچنین با توجه به نوع جمع‌آوری داده‌ها پژوهش از نوع توصیفی است. تحقیق توصیفی شامل مجموعه روش‌هایی است که هدف آن‌ها توصیف کردن شرایط یا پدیده‌های مورد بررسی است و می‌تواند صرفاً برای شناخت بیشتر شرایط موجود یا یاری دادن به فرایند تصمیم‌گیری باشد (سرمد و دیگران، ۱۳۸۳). برای پاسخ به بخشی از سؤال‌های پژوهش نیز از روش تحلیل محتوا استفاده شده است. روش تحلیل محتوا روشی است کمی و کیفی که به طور عینی و نظام‌دار به تحلیل پیام‌های ارتباطی پرداخته و نتیجه‌گیری در مورد به وجود آورنده پیام، مخاطب آن و شرایط اجتماعی حاکم بر فرایند ارتباط می‌پردازد (نوریان، ۱۳۸۱). برای بررسی سوابق و پژوهش‌های انجام‌شده در خصوص کتاب درسی، معیارهای مطلوب کتاب درسی و همچنین سابقه پژوهش‌های انجام شده در زمینه نقد و ارزیابی کتاب‌های درسی دانشگاهی به ویژه کتاب‌های درسی ارتباطات نیز از روش کتابخانه‌ای استفاده شده است. برای دریافت نظر استادان و متخصصان علوم ارتباطات از ابزار پرسشنامه استفاده شده است. در جامعه آماری، منابع درسی پرکاربرد معرفی شده از سوی استادان و متخصصان علوم ارتباطات برای سرفصل‌های دوره کارشناسی و کارشناسی ارشد این رشته است که به صورت پرسشنامه حاوی سه سؤال باز انجام شده است. ویژگی مورد نظر کتاب‌هایی که در این پژوهش بررسی شده‌اند تألیفی بودن آنهاست. در این پژوهش براساس نتایج حاصل سه منبع پرکاربرد تألیفی مشخص شده است. جامعه آماری استادان و متخصصان علوم ارتباطات نیز به صورت هدفمند و از نوع مطلوب و کسانی که در دسترس بوده‌اند از میان اعضاء هیأت علمی دانشگاه‌های تهران، علامه طباطبایی، سوره، صداوسیما، دانشگاه آزاد اسلامی واحدهای تهران مرکز، علوم تحقیقات، تهران غرب و تهران شرق انتخاب شده‌اند. در این روش مواردی که از لحاظ هدف‌های تحقیق اطلاعات غنی‌تری دارند از روی قصد انتخاب می‌شوند (گال، ۱۳۸۴). تعداد افرادی که به پرسشنامه پاسخ دادند ۲۵ نفر بودند.

در انتخاب کتاب‌های درسی نیز از روش نمونه‌گیری هدفمند و بر مبنای کتاب‌های عام‌تر استفاده شده است. در این پژوهش کتاب‌های هدفمند آثاری هستند که نسبت به کتاب‌های دیگر بیش‌تر به عنوان منبع درسی به دانشجویان معرفی می‌شوند. با توجه به مطالب ارائه شده پژوهش از نوع کمی و کیفی است.

نتایج پژوهش

چک‌لیست مورد استفاده حاصل نتایج پژوهش فراگوزلوفرهاد (۱۳۹۶) در قالب پایان‌نامه کارشناسی ارشد است که در دو معیار شکلی (بعد ظاهری ۱۴ معیار، بعد ساختاری ۱۳ معیار) و معیار محتوایی (بعد نگارشی ۱۱ معیار و بعد محتوایی ۱۲ معیار) است. امتیازدهی براساس مقیاس لیکرت با حداکثر ۵ امتیاز و حداقل ۱ امتیاز است. بر این اساس کتابی، کتاب درسی مطلوب است که ۷۰ درصد امتیاز هر بعد را کسب کند. معیارهای مطلوب کتاب درسی از نگاه استادان و متخصصان ارتباطات به ترتیب در جدول‌های (شماره ۱-۴) ارائه شده‌اند.

جدول (۱) معیارهای تدوین کتاب درسی در بعد ظاهری

لزومی ندارد ۰	بسیار کم ۱	کم ۲	توسط ۳	زیاد ۴	بسیار زیاد ۵	
						استفاده از جلد شومیز
						استفاده مناسب از رنگ (بیش از سه رنگ) در طرح جلد
						استفاده از قطع مناسب کتاب (قطع وزیری)
						استفاده از طرح جلد متناسب با محتوا و جلب نظر مخاطب
						استفاده از اندازه مناسب بین سطرها
						تناسب تعداد صفحات کتاب با میزان سرفصل
						استفاده از فونت مناسب حروف در متن
						استفاده از سایز مناسب حروف در متن
						استفاده از فونت مناسب حروف در تیترها
						استفاده از سایز مناسب حروف در تیترها
						استفاده از تصاویر، شکل‌ها، و نمودارها در متن
						استفاده از رنگ در تصاویر، شکلها و نمودارها
						تناسب بین حروف عنوان، متن و پاورقی به منظور تفکیک آنها
						استحکام صحافی

حداکثر امتیاز این بخش ۷۰ است. کتابی مطلوب است که بتواند ۷۰ درصد امتیاز یعنی ۴۹ را به دست آورد.

توضیحات لازم در خصوص جدول شماره (۱): جلد مناسب کتاب درسی شومیز است، قطع مناسب کتاب درسی وزیری است، رنگ مناسب طرح جلد بیش از سه‌رنگ باشد، تعداد صفحات کتاب درسی بر اساس هر سرفصل دو واحدی بین ۱۰۰ تا ۱۵۰ صفحه باشد، فونت مناسب متن به ترتیب

بی‌بدر و بی‌نازنین با سایز ۱۴ و ۱۳ و فونت مناسب برای تیترهای اصلی در کتاب درسی به ترتیب بی‌میترا و بی‌نازنین با سایز ۱۵ و ۱۴ است. استحکام صحافی شامل ۵ فاکتور است که با مشورت بخش چاپ و نشر سازمان مطالعه و تدوین (سمت) به دست آمده است. برای هر فاکتور ۱ امتیاز در نظر گرفته شده است. (مونتازو برش مناسب صفحات، جنس مقوای استفاده شده برای جلد، نوع کاغذ استفاده شده برای کتاب، کیفیت صحافی و چسب مورد استفاده برای عطف کتاب، کیفیت چاپ و نوع مرکب استفاده شده).

جدول (۲) معیارهای تدوین کتاب درسی در بعد ساختاری

لریمی ندارد	بسیار کم	کم	تأخوری	زیاد	بسیار زیاد		
						مقدمه در ابتدای کتاب	
						فهرست کلی مطالب	
						فهرست تفصیلی مطالب	
						راهنمای مطالعه کتاب	
						بیان اهداف جزئی در ابتدای هر فصل	
						مقدمه در ابتدای هر فصل	
						جمع‌بندی مطالب بحث‌شده در پایان هر فصل	
						فهرست منابع و مآخذ مورد استفاده در پایان هر فصل	
						معرفی منابع بیشتر برای مطالعه در پایان هر فصل	
						واژه‌نامه موضوعی در پایان کتاب	
						فهرست اسامی اعلام و اماکن در پایان کتاب	
						در نظر گرفتن سؤال‌های چالش برانگیز در پایان هر فصل	
						ارجاعات متن در پاورقی	

حداکثر امتیاز این بخش ۶۵ است. کتابی مطلوب است که بتواند ۷۰ درصد امتیاز یعنی ۴۵.۵ را به دست آورد. مجموع حداکثر امتیاز معیارهای شکلی ۱۳۵ است. کتابی از نظر معیارهای شکلی (بعد ظاهری و بعد ساختاری) مطلوب است که ۷۰ درصد امتیاز معیارهای شکلی یعنی ۹۴.۵ را به دست آورد.

جدول (۳) معیارهای تدوین کتاب درسی در بعد نگارشی

لزومی ندارد	بسیار کم	کم	تاحدودی	زیاد	بسیار زیاد	
						تعریف اصطلاحات فنی، تخصصی و مفاهیم ناآشنا در انتهای هر فصل
						معادل نویسی فارسی برای لغات خارجی در پاورقی
						استفاده از سبک نگارشی متناسب با توانمندی‌های دانشجویان
						استفاده از نشانه‌گذارهای مناسب در متن (، ؟ ! . و ...)
						تقسیم مطالب به قطعات و بخش‌های کوچک برای سازماندهی بهتر متن
						رعایت قواعد املاي فارسی
						رعایت دستور زبان فارسی
						سطح دشواری متن
						یکدستی و انسجام متن
						رعایت امانت در نقل قول‌ها
						طول مناسب جملات و پارگراف‌ها

حداکثر امتیاز این بخش ۵۵ است. کتابی مطلوب است که بتواند ۷۰ درصد امتیاز یعنی ۳۸.۵ را به دست آورد.

جدول (۴) معیارهای تدوین کتاب درسی در بعد محتوایی

لزومی ندارد	بسیار کم	کم	تاحدودی	زیاد	بسیار زیاد	
						استفاده از مطالب و ابزارهای متنوع برای شرح مطالب
						روزآمد بودن محتوا
						تناسب مطالب با یادگیری‌ها و تجارب قبلی دانشجویان
						ارتباط مطالب کتاب با سایر دروس رشته تحصیلی
						تناسب مطالب ارائه‌شده با زمان یادگیری در نظر گرفته شده برای هر درس
						تناسب محتوا با دانش تخصصی
						استفاده از مثال و نمونه برای توضیح مطالب
						میزان دقت در استناددهی و ارجاعات براساس اصول ارجاع‌دهی
						بیان پیش‌سازمان‌دهنده (مقدمه کلی درباره مطالب) در ابتدای هر فصل (به منظور تداوم یادگیری)
						رعایت نظم منطقی و انسجام مطالب در بین فصول (کل کتاب)
						رعایت نظم منطقی و انسجام مطالب در هر فصل
						مشخص کردن نکات مهم و کلیدی

حداکثر امتیاز این بخش ۶۰ است. کتابی مطلوب است که بتواند ۷۰ درصد امتیاز یعنی ۴۲ را به دست آورد. مجموع حداکثر امتیاز معیارهای محتوایی ۱۱۵ است. کتابی مطلوب است که بتواند ۷۰ درصد امتیاز معیارهای محتوایی یعنی ۸۰.۵ را به دست آورد.

در ادامه ۳ منبع پرکاربرد درسی تألیفی^۱ در دوره کارشناسی و کارشناسی ارشد از نگاه استادان این رشته شناسایی شدند و با استفاده از چک‌لیست‌های ارائه‌شده مورد بررسی قرار گرفتند که نتایج این ارزشیابی در جدول‌های شماره (۵-۸) ارائه شده‌است:

جدول (۵) نتایج ارزشیابی میزان تحقق ویژگی‌های ظاهری در کتاب‌های مورد بررسی

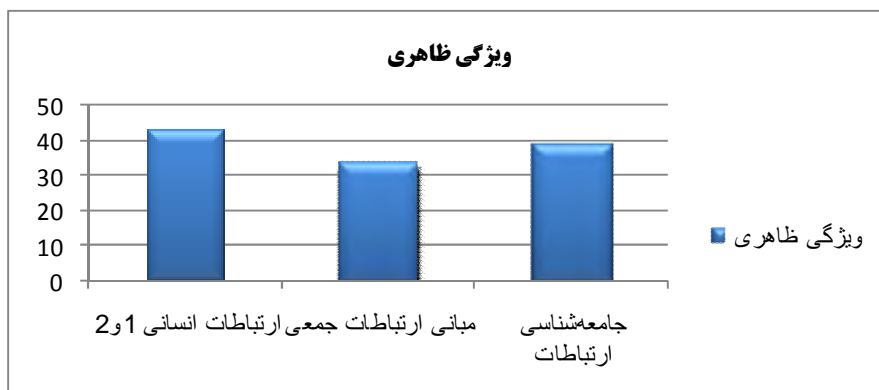
جامعه‌شناسی ارتباطات	مبانی ارتباط جمعی	ارتباطات انسانی ^۲	
۵	۵	۵	استفاده از جلد شومیز
۱	۰	۳	استفاده مناسب از رنگ (بیش از سه رنگ) در طرح جلد
۵	۵	۵	استفاده از قطع مناسب کتاب (قطع وزیری)
۰	۰	۲	استفاده از طرح جلد متناسب با محتوا
۳	۳	۳	استفاده از اندازه مناسب بین سطرها
۴	۲	۲	تناسب تعداد صفحات کتاب با میزان سرفصل
۳	۳	۳	استفاده از فونت مناسب حروف در متن
۴	۴	۴	استفاده از سایز مناسب حروف در متن
۳	۳	۳	استفاده از فونت مناسب حروف در تیترها
۴	۴	۴	استفاده از سایز مناسب حروف در تیترها
۰	۱	۳	استفاده از تصاویر، شکل‌ها، و نمودارها در متن
۰	۰	۰	استفاده از رنگ در تصاویر، شکل‌ها و نمودارها
۳	۳	۳	تناسب بین حروف عنوان، متن و پاورقی به منظور تفکیک آنها
۴	۱	۳	استحکام صحافی
۳۹	۳۴	۴۳	جمع کل

^۱ ارتباطات انسانی ۱ و ۲، علی اکبر فرهنگی، ۱۳۷۴، تهران: مؤسسه خدمات فرهنگی رسا.

مبانی ارتباطات جمعی، محمد دادگران، ۱۳۷۴، تهران: فیروزه.

جامعه‌شناسی ارتباطات اصول و مبانی، باقر ساروخانی، ۱۳۶۷، تهران: اطلاعات.

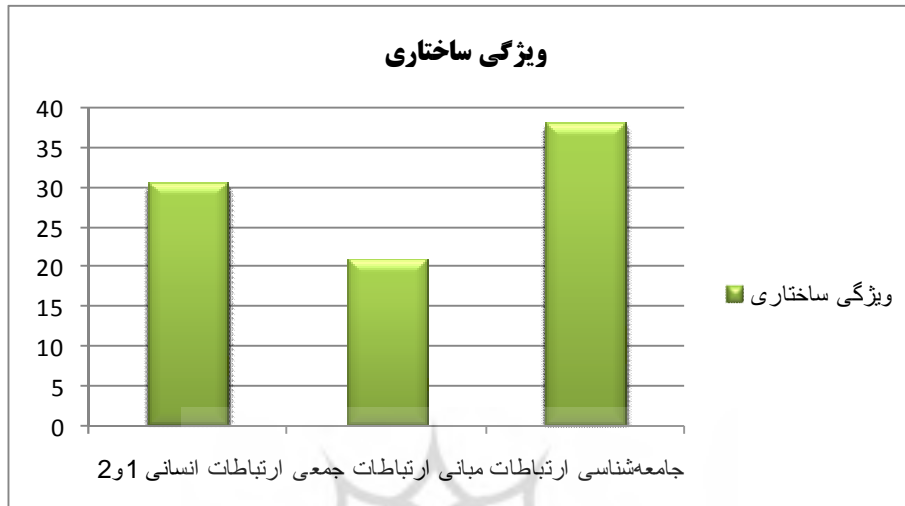
نمودار (۱) نتایج ارزشیابی میزان تحقق ویژگیهای ظاهری در سه کتاب

جدول (۶) نتایج ارزشیابی میزان تحقق ویژگی‌های ساختاری در کتاب‌های مورد بررسی

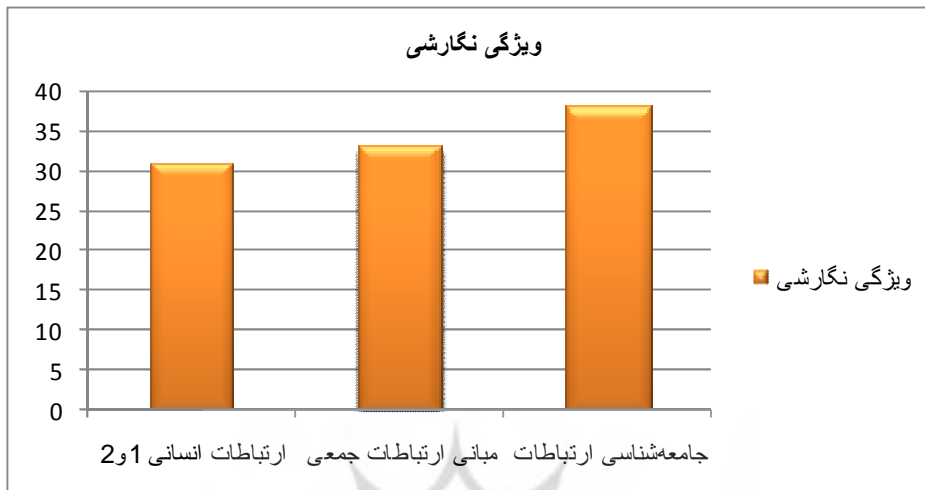
ویژگی	مبانی ارتباطات جمعی	ارتباطات انسانی ۲	جامعه‌شناسی ارتباطات
مقدمه در ابتدای کتاب	۵	۵	۵
فهرست کلی مطالب	۵	۵	۵
فهرست تفصیلی مطالب	۲	۴	۲
راهنمای مطالعه کتاب	۰	۰	۰
بیان اهداف جزئی در ابتدای هر فصل	۰	۵	۰
مقدمه در ابتدای هر فصل	۴	۴	۲
جمع‌بندی مطالب بحث‌شده در پایان هر فصل	۰	۰	۵
	۵	۵	۰
	۰	۰	۴
	۰	۵	۵
	۰	۰	۰
	۰	۰	۴
	۰	۰	۵
	۲۱	۳۲	۳۸

نمودار (۲) نتایج ارزشیابی میزان تحقق ویژگیهای ساختاری در سه کتاب

جدول (۷) نتایج ارزشیابی میزان تحقق ویژگیهای نگارشی در کتابهای مورد بررسی

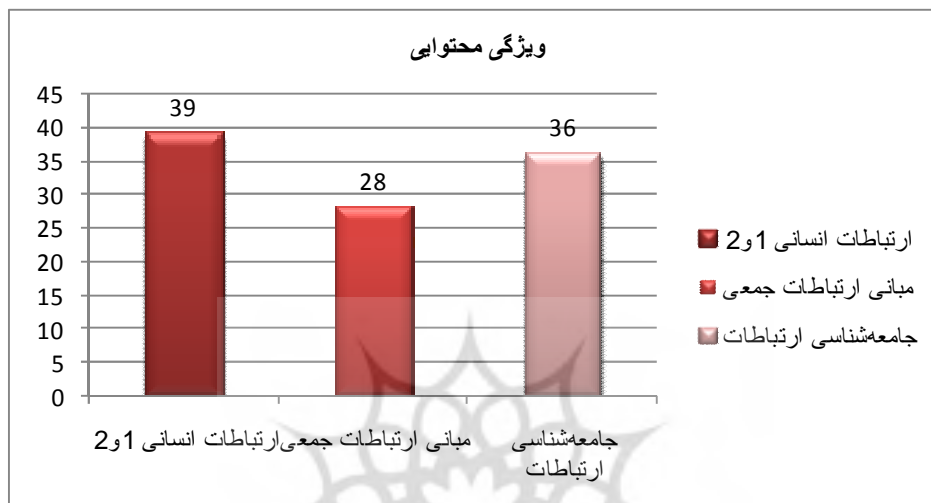
جامعه‌شناسی ارتباطات	مبانی ارتباط جمعی	ارتباطات انسانی ۱ و ۲	
۴	۱	۰	تعریف اصطلاحات فنی، تخصصی و مفاهیم ناآشنا در انتهای هر فصل
۳	۲	۳	معادل نویسی فارسی برای لغات خارجی در پاورقی
۳	۴	۳	استفاده از سبک نگارشی متناسب با توانمندی‌های دانشجویان
۳	۳	۳	استفاده از نشانه‌گذاری‌های مناسب در متن (، ، ! ، ؟ و ...)
۴	۲	۲	تقسیم مطالب به قطعات و بخش‌های کوچک برای سازماندهی بهتر متن
۴	۴	۴	رعایت قواعد املاي فارسی
۳	۳	۳	رعایت دستور زبان فارسی
۳	۳	۳	سطح دشواری متن
۴	۴	۴	یکدستی و انسجام متن
۴	۴	۴	رعایت امانت در نقل قول‌ها
۳	۳	۲	طول مناسب جملات و پاراگراف‌ها
۳۸	۳۳	۳۱	جمع کل

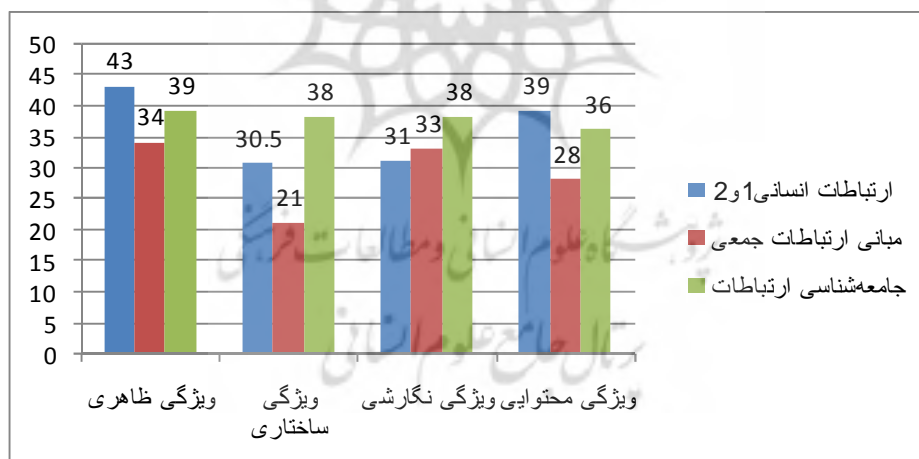
جدول (۸) نتایج ارزشیابی میزان تحقق ویژگی‌های محتوایی در کتاب‌های مورد بررسی

جمع‌شناسی ارتباطات	مبانی ارتباط جمعی	ارتباطات انسانی ۱ و ۲	
۱	۱	۴	استفاده از مطالب و ابزارهای متنوع برای شرح مطالب
۳	۳	۳	روزآمد بودن محتوا
۳	حذف	۴	تناسب مطالب با یادگیری‌ها و تجارب قبلی دانشجویان
۴	۴	۴	ارتباط مطالب کتاب با سایر دروس رشته تحصیلی
۴	۲	۲	تناسب مطالب ارائه‌شده با زمان یادگیری در نظر گرفته شده برای هر درس
۴	۴	۴	تناسب محتوا با دانش تخصصی
۱	۲	۴	استفاده از مثال و نمونه برای توضیح مطالب
۳	۳	۳	میزان دقت در استناددهی و ارجاعات براساس اصول ارجاع‌دهی
۳	۲	۴	بیان پیش‌سازمان‌دهنده (مقدمه کلی درباره مطالب) در ابتدای هر فصل (به منظور تداوم یادگیری)
۴	۳	۴	رعایت نظم منطقی و انسجام مطالب در بین فصول (کل کتاب)
۴	۳	۴	رعایت نظم منطقی و انسجام مطالب در هر فصل
۲	۱	۰	مشخص کردن نکات مهم و کلیدی
۳۶	۲۸	۳۹	جمع کل

توضیح: معیار شماره ۳ به دلیل اینکه سرفصل مبانی ارتباط جمعی پیش‌نیاز ندارد از معیارهای سنجش کتاب مذکور حذف شد.
نمودار (۵) مقایسه نتایج ارزشیابی کتاب‌های درسی ارزشیابی شده به تفکیک ابعاد

نمودار (۵) مقایسه نتایج ارزشیابی کتاب‌های درسی ارزشیابی شده به تفکیک ابعاد

از لحاظ ظاهری هیچ کدام از سه کتاب نتوانستند ۷۰ درصد از امتیاز این بعد از معیارهای شکلی را کسب کنند. با این حال کتاب ارتباطات انسانی ۱ و ۲ با کسب امتیاز ۴۳ در مجموع از دو کتاب دیگر شرایط بهتری دارد.

از لحاظ ساختاری هیچ کدام از سه کتاب نتوانستند ۷۰ درصد از امتیاز این بعد از معیارهای شکلی را کسب کنند. با این حال کتاب جامعه‌شناسی ارتباطات در مجموع از دو کتاب دیگر شرایط بهتری دارد.

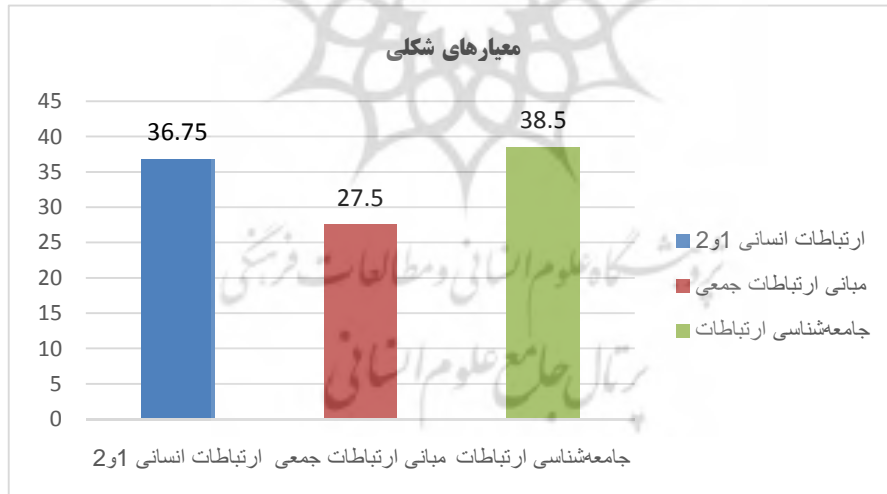
از لحاظ نگارشی کتاب جامعه‌شناسی ارتباطات با ۰.۵ امتیاز کم‌تر از حد نصاب این بعد از معیارهای کتاب درسی شرایط مناسبی دارد.

از لحاظ محتوایی هیچ کدام از سه کتاب نتوانستند ۷۰ درصد از امتیاز این بعد از معیارهای محتوایی را کسب کنند. با این حال کتاب ارتباطات انسانی ۲۰۱ با کسب امتیاز ۳۹ مجموع از دو کتاب دیگر شرایط بهتری دارد.

از لحاظ معیارهای شکلی هیچ کدام از سه کتاب نتوانستند ۷۰ درصد از امتیاز این بعد از معیارهای شکلی را کسب کنند. با این حال کتاب جامعه‌شناسی ارتباطات با امتیاز ۷۷ در مجموع از دو کتاب دیگر شرایط بهتری دارد.

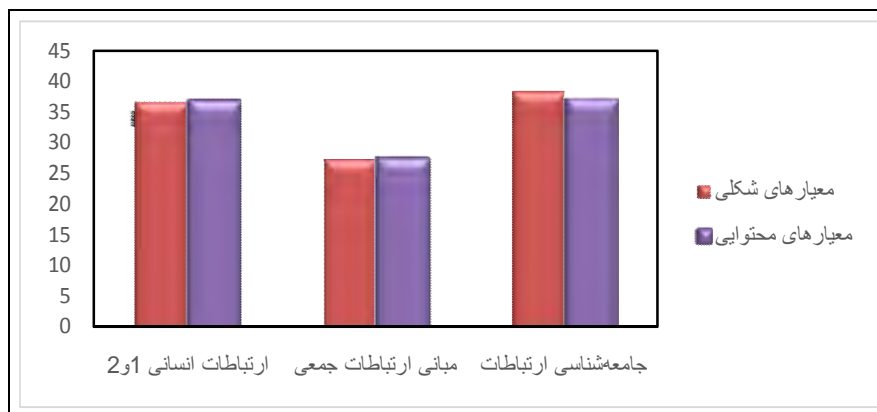
لحاظ معیارهای محتوایی هیچ کدام از سه کتاب نتوانستند ۷۰ درصد از امتیاز این بعد از معیارهای شکلی را کسب کنند. با این حال کتاب جامعه‌شناسی ارتباطات با امتیاز ۷۴ در مجموع از دو کتاب دیگر شرایط بهتری دارد.

نمودار (۶) نتایج ارزشیابی میزان تحقق معیارهای شکلی

از لحاظ معیارهای شکلی هیچ کدام از سه کتاب نتوانستند ۷۰ درصد از امتیاز این بعد از معیارهای شکلی را کسب کنند. با این حال کتاب جامعه‌شناسی ارتباطات با امتیاز ۷۷ در مجموع از دو کتاب دیگر شرایط بهتری دارد.

نمودار (۸) مقایسه نتایج ارزشیابی کتابها به تفکیک معیارها

کتاب جامعه‌شناسی ارتباطات در مجموع با امتیاز ۱۵۱ در مقایسه با ۷۰ درصد امتیاز کل معیارهای شکلی و محتوایی یعنی امتیاز ۱۷۵ از دو کتاب دیگر در شرایط بهتری قرار دارد.

نتیجه‌گیری

کتاب درسی علاوه بر توسعه توانایی خواندن و نوشتن قابلیت ایجاد و تشویق به تفکر انتقادی، خلاق و مستقل را دارد. این ویژگی و قابلیت در صورتی امکان‌پذیر است که فرایند تهیه و تدوین کتابهای درسی از ابتدا براساس استانداردهای ضروری و مطلوب کتاب درسی انجام شود و در ادامه این فرایند و در جهت تکامل آن یک سیستم ارزشیابی نظامدار تعریف و مورد استفاده قرار گیرد. در این مقاله برای ارزشیابی کتابهای پرکاربرد رشته ارتباطات از معیارهای استاندارد شکلی (بعد ظاهری چهارده معیار، بعد ساختاری سیزده سؤال) و معیار محتوایی (بعد نگارشی یازده سؤال و بعد محتوایی دوازده سؤال) استفاده شده است. این معیارها براساس نتایج پژوهشی با عنوان نقد و ارزیابی کتاب‌های درسی دانشگاهی رشته علوم ارتباطات در ایران بر اساس معیارهای مطلوب کتاب درسی دانشگاهی (قراگوزلو فرهاد، ۱۳۹۶) به دست آمده است.

نتایج حاصل از پژوهش نشان می‌دهد از لحاظ معیارهای شکلی هیچ کدام از سه کتاب «ارتباطات انسانی ۱ و ۲»، «مبانی ارتباطات جمعی» و «جامعه‌شناسی ارتباطات اصول و مبانی» نتوانستند ۷۰ درصد از امتیاز معیارهای شکلی را کسب کنند. با این حال کتاب «جامعه‌شناسی ارتباطات اصول و مبانی» با امتیاز ۷۷ از ۹۴٫۵ در مجموع از دو کتاب دیگر شرایط مطلوب‌تری دارد. از لحاظ معیارهای محتوایی هیچ کدام از سه کتاب مذکور نتوانستند ۷۰ درصد از امتیاز این بعد از معیارهای محتوایی را کسب کنند. با این حال کتاب «جامعه‌شناسی ارتباطات اصول و مبانی» با امتیاز ۷۴ از ۸۰٫۵ در مجموع از دو کتاب دیگر شرایط مطلوب‌تری دارد. در جمع‌بندی نهایی کتاب جامعه‌شناسی ارتباطات اصول و مبانی

در مجموع با امتیاز ۱۵۱ در مقایسه با ۷۰ درصد امتیاز کل معیارهای شکلی و محتوایی یعنی امتیاز ۱۷۵ از دو کتاب دیگر در شرایط مطلوب‌تری قرار دارد.

نتایج حاصل از پژوهش گویای آن است استادان و مؤلفان کتاب درسی دانشگاهی با معیارهای کتاب درسی آشنایی ندارند و یکی از دلایل تنوع سلیقه در تهیه و تدوین کتاب‌های درسی نبود معیارها و استانداردهای ضروری کتاب درسی مطلوب به صورت مدوّن است. با توجه به اهمیت معیارها و استانداردهای کتاب درسی و نقش مهم آن در ایفای نقش و رسالت کتاب درسی پیشنهاد می‌شود استانداردهای ضروری کتاب درسی به صورت عام و تخصصی در رشته‌های مختلف دانشگاهی شناسایی، تهیه و تدوین شود و در دسترس استادان و مؤلفان کتاب‌های درسی قرار گیرد و واحدهای دانشگاهی با برگزاری کارگاه‌های آشنایی با کتاب درسی دانشگاهی و ویژگی‌های آن استادان و مؤلفان را یاری رسانند. باتوجه به اینکه پژوهش حاضر صرفاً منابع تخصصی اصلی رشته ارتباطات را بررسی کرده پژوهش مشابهی در سایر گرایش‌های این رشته نیز انجام شود.

منابع

۱. آرمند، محمد؛ ملکی، حسن (۱۳۹۱). *مقدمه‌ای بر شیوه طراحی و تألیف کتاب درسی دانشگاهی*، تهران: سمت.
۲. حسینی، سید محمد حسین؛ مطّور، معصومه (۱۳۹۱). *نقدی بر کتاب‌های درسی دانشگاهی رشته علوم تربیتی در ایران، پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی*، ش ۲۶، صص ۱۱۹-۱۴۲.
۳. جمالی زواره بتول (۱۳۸۷). *بررسی معیارهای تألیف و تدوین کتاب‌های درسی مطلوب رشته‌های دانشکده های علوم تربیتی و روان‌شناسی از نظر صاحب‌نظران برنامه درسی، مؤلفان برترو دانشجویان سال آخر کارشناسی و کارشناسی ارشد دانشگاه اصفهان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان: دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی*.
۴. رشیدی، ناصر (۱۳۸۵). *چهارچوبی جامعه برای ارزیابی کتب درسی دانشگاهی، مندرج در: کتاب درسی دانشگاهی (۲): فناوری اطلاعات و ارزیابی، تهران: سمت*.
۵. سرمد، زهره؛ بازرگان، عباس و حجازی، اله (۱۳۸۳). *روش‌های تحقیق در علوم رفتاری*، تهران: آگاه.
۶. گال، مردیت و دیگران (۱۳۸۴). *روش‌های تحقیق کمی و کیفی در علوم تربیتی و روانشناسی، ترجمه احمدرضا نصر، تهران: سمت و دانشگاه شهید بهشتی*.
۷. قراگوزلوفرهاد، زهرا (۱۳۹۶). *نقد و ارزیابی کتاب‌های درسی دانشگاهی رشته علوم ارتباطات در ایران بر اساس معیارهای مطلوب کتاب درسی دانشگاهی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران غرب: دانشکده علوم انسانی*.
۸. لیپونیکا، مری آلن (۱۳۸۵). *نحوه نگارش و تهیه کتاب درسی دانشگاهی، ترجمه مریم جابر و همکاران، تهران: سمت*.

۹. میک، یان (۲۰۰۰). پژوهش و نگارش کتاب درسی، ترجمه شهروز مرادزاده و رامین گلشایی، ۱۳۹۳، تهران: سمت.
۱۰. نوریان، محمد (۱۳۸۱). تحلیل محتوای رسانه‌های آموزشی، تهران: آموزش امیر.
۱۱. نوریان، محمد (۱۳۹۳). روش‌های ارزشیابی کتاب‌های درسی دانشگاهی، مزایا و محدودیت‌ها، پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی، ش ۳۳، صص ۱-۱۷.
۱۲. همایون‌پور، هرمز (۱۳۸۸). ضرورت و فواید نقد. عیار نقد (مجموعه مقالاتی در حوزه مبانی نظری نقد به قلم گروهی از نویسندگان)، گردآوری علی اوجبی، دفتر اول. تهران: خانه کتاب.
۱۳. یارمحمدیان، محمدحسین (۱۳۷۹). اصول برنامه‌ریزی درسی، ماهیت برنامه‌ریزی درسی - مبانی فلسفی، روانشناختی و جامعه‌شناسی برنامه، ارزشیابی برنامه، تحلیل محتوای برنامه یا کتاب درسی. انتشارات یادواره کتاب.
۱۴. یارمحمدیان، محمدحسین؛ آرمند، محمد؛ زارعی، هاجر (۱۳۸۹). ارزیابی کتابهای درسی دانشگاهی علوم انسانی براساس شاخص‌های مطلوب کتاب‌های درسی دانشگاهی، عیار، ش ۲۳، صص ۳۶-۵۸.
15. Amrani, F. (2011). The process of evaluation: a publisher's view. In Tomlinson, B. (Ed.), *Materials development in language teaching (2th edition)*: Cambridge University Press, 267-295.
16. <https://en.oxforddictionaries.com/definition/textbook>.
17. Laketa, S., & Drakulić, D. (2015). Quality of Lessons in Traditional and Electronic Textbooks. *Interdisciplinary Description of Complex Systems*, 13(1), 117-127.
18. Karamifar, M., Barati, H., & Youhanaee, M. (2014). Local evaluation criteria for global textbooks: a case study from Iran. *Theory and Practice in Language Studies*, 4(5), 923-930.
19. Mahmood, K. (2010). Textbook evaluation in Pakistan: Issue of conformity to the national curriculum guidelines. *Bulletin of Education and Research*, 32(1), 15-36.
20. Mahmood, K., Iqbal, M. Z., & Saeed, M. (2009). Textbook evaluation through quality indicators: The case of Pakistan. *Bulletin of Education and Research*, 31(2), 1-27.
21. Pingel, F. (2010). *UNESCO guidebook on textbook research and textbook revision*. Unesco.
22. Sikorova, Z. (2011). The role of textbooks in lower secondary schools in the Czech Republic. *IARTEM e-Journal*, 4(2), 1-22.
23. Schramm-Pate, Susan (2010). Textbooks, In: Kridel, C. (Ed.). (2010). *Encyclopedia of curriculum studies* (Vol. 1). Sage.
24. Unesco (2005). *A comprehensive strategy for Textbooks and Learning Materials*, Unesco. Paris.
25. Unesco, (2008). Pakistan curriculum Design and Development. Retrieved on 23 August 2009 from www.ibe.unesco.org/Regional/Asian_Network_pdf/ndreppk.pdf
26. Unesco International Bureau of Education (IBE), (2013). *Glossary of curriculum terminology*, Geneva: Unesco IBE.

Reviewing and Evaluating Widely Used University Textbooks in the Field of Communication Science Based on the Standards of University Textbooks

Zahra GharagozlooFarhad¹

M.A. of Social Communication Science, College of Humanities, Islamic Azad University, Tehran (west), Iran.

NedaSoleimani

Member of faculty of Social Communication Sciences, Islamic Azad University, Tabriz, Iran.

Mohammad Armand²

Assistant Professor, Member of faculty of SAMT

This study aims to review and evaluate the widely used university textbooks in the field of communication science on the basis of university textbooks criteria, including formal criteria (physical appearance and structure) and content criteria (writing and substance). These criteria have been developed according to the opinion of communication science professors and experts. This study is an applied research, and has been carried out through qualitative, quantitative and descriptive methods. Library method was used for data collection. The research tools included questionnaire and content analysis. The statistical population of this research includes widely used resources that have been introduced by communication science professors and experts for undergraduate and postgraduate courses of this field. The questionnaire contained three open questions. On the basis of the results, 3 widely used resources were determined. The statistical population of the communication science professors and experts was selected purposefully from available faculty members of Tehran University, Allameh Tabataba'i University, Sura University, Iran Broadcasting University, Islamic Azad University (including Central Tehran Branch, Research and Sciences Branch, West Tehran Branch, and East Tehran Branch). The results show that none of the three selected books (Human communication 1 & 2, The Foundations of Mass Communication, and Sociology of Communications: Principles and Foundations) could reach 70 percent of the scores of the formal criteria; however, the book Sociology of Communications: Principles and Foundations scored 77 of the 94.5, so its formal features are more appropriate than that of the other two books. None of the three selected books could reach 70 percent of the scores of the content criteria; however, the book Sociology of Communications: Principles and Foundations scored 74 of 80.5, so its content is more appropriate than that of the other two books. In sum, the book Sociology of Communications: Principles and Foundations scored 151 of 175, regarding the 70 percent scores of the formal and content criteria, so its form and content are more appropriate than that of the other two books.

Keywords: Communication Science, Textbook, Desirable Criteria for Textbook, Widely Used Resources, Content Criteria, Formal Criteria.

¹ E-mail: farhad98m@yahoo.com

² mohammadarmand@yahoo.com